

Марко М. Ђорђевић
Универзитет у Крагујевцу
Факултет педагошких наука
Јагодина

УДК 316.658.4:32(497.11)"201"
32:929 Вучић А.

Добривоје Ж. Станојевић
Универзитет у Београду
Факултет политичких наука

МЕДИЈСКА ИНСЦЕНАЦИЈА СУКОБА И СПИНОВАЊЕ ЈАВНОСТИ У ПОЛИТИЧКОМ ГОВОРНИШТВУ АЛЕКСАНДРА ВУЧИЋА

Айсџракић: Моћ прича и персуазивност медијских наратива не престају да заокупљају пажњу истраживача од тридесетих и четрдесетих година прошлог века до данас. Посебно је занимљиво посматрати однос између *факције* и *фикције* у савременом, медијски посредованом политичком процесу који представља спој сложених визуелно-наративних димензија комуницирања.

Развој индустрије спиновања довео је до институционализованих облика управљања утисцима и представљања политике посредством мас-медија. Истинитост и објективност у таквом окружењу све чешће уступају место манипулативности и свету привида, измишљеним или полуизмишљеним причама и спиновима. Уколико се не подвргну преиспитивању и рефлексiji, они постају сурогат стварности и посебан облик манипулације јавним мњењем.

У овом раду сагледавају се облици фикционализације политичког процеса, спиновања јавности и медијске инсценације сукоба, применом стилско-реторичке анализе политичких говора председника Александра Вучића у оквирима његових ванредних конференција за медије.

Његови политички говори посматрају се и у ширем теоријском оквиру филозофије медија, као део сложеног политичко-сценског перформанса и пропагандне медијске машинерије са израженим манипулативним својствима.

Посебно се анализира употреба и „метаморфоза” медијског наратива и спина „државни удар”, којим се председник Вучић често користи у својим политичким говорима. Он бива даље медијски транспонован и добија нову форму у „специјалним” информативно-политичким емисијама телевизије Пинк и сензационалистичко-таблоидним насловницама и текстовима дневног листа *Информер*.

Кључне речи: политички процес, факција, фикција, медијска инсценија, конфликти, спиновање јавности, политичко говорништво, стилско-реторичка анализа.

Политика, факција и фикција

У савременом, медијски посредованом политичком процесу, који представља спој сложених визуелно-наративних димензија комуницирања, све је теже уочити разлику између *факције* и *фикције*, а политичари и њихови пи-ар тимови, који су главни носиоци овог процеса, усавршили су бројне манипулативне технике којима се вешто користе у убеђивању и „завођењу маса“.

Пратећи развој инструменталне употребе наратива посредством медија и забрињавајућу експанзију „сторителинга“ (енгл. *storytelling*) у савременом политичком процесу, Кристијан Салмон (Christian Salmon) сматра да су велике приче које су обележиле историју човечанства, од античких митова до Толстоја и Шекспира, приповедале универзалне митове и идеје претходних генерација, сведочећи о мудрости и плодовима стеченог искуства, док се сторителинг креће у супротном правцу, пакујући вештачке приче у стварност и засићујући симболички простор серијама и причама.

„Нови наративи које нам нуди сторителинг очигледно не истражују услове могућег искуства, већ начине да се то искуство покори. Безбројне приче које производи пропагандна машина јесу протоколи за дресирање, за припитомљавање, које теже да преузму контролу над праксама и да присвоје знања и жеље појединаца.“ (Салмон 2010: 174)

Сличног је мишљења и П. Ерик Лоу (P. Eric Louw), који сматра да је развој индустрије спиновања довео до институционализованих облика управљања утисцима и промоције политике посредством мас-медија, уз постојање симбиотичке везе између новинара и „спин-доктора“, те политичара, власника медија, крупног капитала и великих корпорација.

Лоу сматра да „политичко управљање утисцима подразумева више од изградње ‘лица’, осмишљавања појединачних политичких ‘представа’ и производње ‘звезда’“. Управљати политичким комуницирањем подразумева утврђивање и ширење принципа, идеја, мишљења и веровања, као и обезбеђивање присталица (следбеника) тако изграђених митологија и политичких идентитета. Ове митологије и идентитети служе као светионици или стандарди масе (политичких аутсајдера), помажући им да се оријентишу међу бројним политичким играчима (Лоу 2013: 37).

Политички процес као *ријалиџи* шоу

Својеврсна акумулација прича и наративизација живота посредством традиционалних (штампа, радио, телевизија), а све више и посредством нових медија (интернет и мобилна телефонија), допринеле су „фикционализацији стварности” и брисању граница између оног што „јесте” и што би „могло да буде”.

Паралелно са „информисањем јавности” одвија се и поступак који је у складу са забавном функцијом мас-медија. Он се развија у различитим таблоидним форматима и ријалити шоу садржајима. Њима се јавност „амнестира” од озбиљних друштвених тема, а истицањем најнижих облика културе, сензационализма, воајеризма, шунда и кича, отупљује се критичка мисао и снижавају културни и морални стандарди.

И политички процес у таквом окружењу неретко поприма димензије ријалити шоуа; он бива пред телевизијским камерама инсцениран, театрализован, спектакуларизован; на имагинарној сцени се прати понашање главних јунака (водећих „политичара-звезда”) у различитим ситуацијама које доприносе стварању њиховог позитивног публицитета.

Они су некада еуфорични, некада бесни, некада љути, понекад забринуте и тужни, углавном насмејани и енергични. Камере су непрестано укључене. Ту је и читава машинерија која је део политичко-сценског перформанса – саветници, стилисти, „спин-доктори”, новинари, уредници, фотографи, камермани, режисери, монтажери, аналитичари, истраживачи јавног мњења и публика, а предизборна кампања као да никада не престаје.

У Србији се већ помињана симбиоза између новинара, „спин-доктора”, политичара и медијских власника, и уопште процес „пиаризације политике” и таблоидизације свести, у свом најогољенијем облику може посматрати на примерима информативног и забавног програма телевизије Пинк и дневног листа *Информер*.

Оба поменута медија ставила су се у службу представљања званичне политике Владе Републике Србије и стварања „култа личности” председника Александра Вучића. У информативно-политичким емисијама изостаје истраживачки приступ, објективност у извештавању о актуелним друштвено-политичким догађајима, позивање на више извора и равномерна заступљеност различитих политичких странака и њихових лидера.

Веома пристрасно се фаворизује једна, а демонизује друга страна унутар политичког процеса. Акцент се ставља на сензационалистичко

извештавање са елементима драмског спектакла. Изостаје култура политичког дијалога и јавне дебате о важним друштвеним питањима. У забавним емисијама доминирају ријалити и ток-шоу садржаји, који се смењују са информативно-политичким и серијским програмом турске и индијске продукције и мејнстрим филмовима холивудске продукције.

Дневни лист *Информер* се уклапа у матрицу таблоидног новинарства са доминацијом сензационалистичко-естрадног и рурално-спектакларног културног обрасца. Присутан је аферашки приступ и потреба да се читаоци непрестано шокирају изношењем измишљених детаља о животу и раду појединих политичара (углавном из редова опозиције) и личности са естраде, из света спорта и „џет-сета“. Приметна је доминација фотографија у односу на текст и бомбастичних наслова који имају за циљ да привуку пажњу читалаца својом „настраношћу“, простотом и наводном „ексклузивношћу“.

Стиче се утисак да у домену тема из домаће и светске политике оба медија делују синхронизовано као део Владине машинерије спиновања јавности. Оно што осване на насловним странама *Информера* даље се, режисерски и драматуршки, разрађује у информативно-политичком програму који неретко садржи елементе епске фантастике, холивудског блокбастера, хорора или сентиментално-патетичне драме.

Како, иначе, другачије објаснити специјалну емисију „Рушење Вучића – последњи чин“¹, емитовану на програму телевизије Пинк у троипочасовном трајању 29. новембра 2015, насталу као реакција на писање дневног листа *Курир*² и оно што је Драган Ј. Вучићевић, главни и одговорни уредник *Информера*, изјавио у једном телевизијском гостовању и објавио недељу дана раније на насловној страни³, апелујући на премијера да „не иде у Кину, јер се спрема државни удар“?!

Пред нашим очима су се тих дана смењивали надреални призори и текстови у равни научне фантастике, од конференције за медије коју је сазвао министар полиције Небојша Стефановић, а којој су присуствовали специјални одреди полиције у пуној ратној опреми, до специјалне емисије са уводном шпицом по узору на холивудске акционе филмове о рушењу премијера, у којој су учествовали чланови Владе, политички и војни коментатори, новинари, политичари... Уследили су новински чланци у којима се износе најневероватнији и најбизарнији детаљи о

¹ <https://www.youtube.com/watch?v=U8auReT4ccY>, посећено 10. 3. 2016.

² <http://www.kurir.rs/vesti/politika/krivcna-prijava-zbog-iznude-i-podstrekavanja-vucicevic-i-vucic-me-terali-da-lazno-optuzim-aleksandra-rodica-clanak-2037367>, посећено 10. 3. 2016.

³ <http://www.informer.rs/vesti/politika/42335/VIDEO-EKSKLUZIVNO-GLAVNI-UREDNIK-INFORMERA-UPOZORIO-Vucicu-ne-idi-u-Kinu-sprema-se-drzavni-udar>, посећено 10. 3. 2016.

актерима тзв. „државног удара“ и атентаторима на премијера Вучића.

Недуго затим, пошто се ништа од најављеног није догодило, уследиле су нове телевизијске приче и драмске теленовеле са истим „политичарима-звездама“ у главним улогама, а насловне стране таблоида разјапиле су своје чељусти да прогутају и поставе на стуб срама нове „државне непријатеље“ и противнике политичких елита на власти.

Политички говор и фикционализација политичког процеса

Ванредне конференције за медије постале су један од „комуникационих канала“ посредством којих се председник Вучић релативно често обраћа јавности. Повод за њихово одржавање су догађаји који из одређених разлога искорачују из домена дневно-политичких дешавања, а којима он придаје посебну важност.

Они се најчешће тичу крупних државних питања као што су безбедност државе и грађана, претње миру и стабилности у држави и региону, економске реформе и реализовани инфраструктурни пројекти, борба против мафије и организованог криминала, суђење хашким оптуженицима и ратним злочинцима, откривање покушаја државног удара и атентата, или ванредних догађаја и временских непогода, попут пада војног хеликоптера у акцији спасавања болесне бебе, спасавања завејаних путника у Фекетићу, поплава у Србији итд.

Његови политички говори и јавни наступи у оквиру ових конференција пажљиво су осмишљени и режирани и представљају својеврстан драмски, политичко-сценски перформанс са израженим манипулативним и пропагандним својствима.

Загорка Голубовић сматра да се овладавање психологијом маса за остваривање циљева дате политике може остварити „само ако говор који им се упућује, уз помоћ звучних речи, успе да их узбуди и произведе такво афективно стање које ће подстаћи ентузијазам, на рачун дискурзивног мишљења и свесног доношења одлуке“ (Голубовић 1994: 169).

Очигледно је да председник Вучић спиновање, демонизовање политичких противника и неистомишљеника, изношење лажних информација, фикционализацију политичког преоцеса и инсценирање сукоба посредством развијених наратива са мелодраматским емотивним набојем сматра допуштеним средствима у политици, штавише неизбежним.

Он то постиже ангажовањем посебних мисаоних и реторичких механизма, заснованих на раду маште и употребом еристичких фигура (извод до апсурда, пролепса, проширивање тврдњи одсутних и неретко имагинарних противника и сужавање сопствене тврдње, антиметабола, замена теза, преузимање улоге жртве које се смењује са наглим прелажењем у напад, изношење бројки и статистичких података о наводном економском напредовању у маниру социјалистичких новоговора и др.).

Ваља се с тим у вези присетити и мисли Хане Арент (Hannah Arendt) која сматра да се истинитост никада није убрајала у политичке врлине, док је лаж увек важила као допуштено средство у политици. Доводећи ово средство у везу са људским деловањем које увек у стварању нечег новог не започиње *ab ovo* или нешто ствара *ex nihilo*, она сматра да „да би се стекао простор за ново делање, мора се уклонити или разорити нешто што је раније постојало; претходно стање ствари бива промењено. Та би промена била немогућна ако не бисмо били у стању да се у духу удаљимо од нашег физичког стајалишта и да замислимо да би ствари могле бити и другачије него што заиста јесу. Друкчије речено: свесно порицање чињеница – способност да се лаже и моћ да се стварност мења – способност да се дела – повезани су; своје постојање дугују истом извору: уобразиљи” (Арент 1994: 69).

Облици фикционализације политичког процеса, спиновања јавности и медијске инсценације конфликта могу се посматрати у политичком говору председника Александра Вучића у оквиру ванредне конференције за медије, одржане 30. октобра 2016, као и у „метаморфозама” и разради овог медијског наратива у „специјалним” информативно-политичким емисијама телевизије Пинк и дневног листа *Информер*.

Повод за одржавање ове ванредне конференције било је наводно проналажење веће количине тешког наоружања у непосредној близини породичне куће тадашњег премијера Србије, Александра Вучића, и информације о покушају државног удара које су процуреле у јавност посредством таблоида дан раније.

Иако је на почетку ове конференције казао да нема никакве кредибилне податке за јавност о потенцијалном атентату, сем оних до којих су представници медија могли да дођу, парадоксално, управо из медија, председник Вучић је ипак поменуо да „се са тим стварима не игра”. Он је том приликом оставио процентуалну могућност да је реч о догађају који се могао догодити, али је у том случају нагласио да је „боље да будете убијени него да убијате некога”, преузимајући тако свесно на себе улогу жртве:

„Мрзим кад политичари од себе праве хероје. [...] Ми смо овде да бринемо о народу, а не да народ брине о нама (антиметабола). [...] Да вам кажем нешто (драмска пауза са уздисањем и нервозним стављањем руке у џеп).

Ја сам поносан што сам говорио истину о ономе што смо ми сазнали, иако ми то политички нимало није одговарало. Поносан и срећан што за ове, не две, већ четири године, није било ниједног политичког убиства, нити ће га бити. Поносан на то, кад кажем политичког, оно да је било ко из власти на било који начин у томе учествовао. То нећемо да дозволимо (анафорска понављања која се појачава сугестивност говорног исказа).

Ако је неко нешто решио, ви то не можете да спречите (преузимање фигуре жртве и обичног човека који је рањив), и то је смешно, ја не могу о томе да говорим (топос скромности; у фацијалној експресији у том тренутку приметан је самосажалив иронични осмех, а доминантни гест је ширење руку и отворени положај дланова на горе пред могућношћу смрти и страдања). Шта ћу да радим? Шта ће да ради моје обезбеђење (реторичко питање)? Знате како је то намештено? Ако је неко случајно, ако је један посто шансе да је неко спремао нешто против мене. Никакву шансу нисмо имали (показивање сопствене крхкости и рањивости и изазивање емпатије код гледалаца поистовећивањем себе са обичним људима). Дакле, онај ко зна какав је терен. Зоља служи да гађате са двеста до триста метара. Ви момци који сте били у војсци, знате (иронија и искључивање женског дела представника медија из разумевања ситуације). Ручни ракетни бацач има онај нишан који се подиже, стаклени, пластични (изношење произвољних описа употребе оружја – није јасно да ли је поклопац на нишану стаклени или пластични), она кривуља, објекат мора да вам уђе у ту кривуљу. Оно не морате ни да нишаните. Оно је са четрдесет метара, ћорав би погодио. Буквално ћорав. По мирису бензина би погодио, а не по нечему другом (извод до апсурда). И то са висине гађа директно доле, чак и да подбаци, за метар, одбија се у аутомобил, ту промашаја нема. Још један помоћник који бацају бомбе да унесу хаос, и крај приче. Дакле, ако је то у тих један посто. Ја мислим да је то неко случајно оставио, и то је још већи проблем јер је могло да страда много деце (замена тезе и извод до апсурда). Шта да радимо? Не знам шта бих вам рекао... Не знам шта бих вам рекао...”

По већ устаљеној и разрађеној пракси, провладини медији, посебно таблоиди и телевизија Пинк, али и јавни медијски сервиси РТС и РТВ, данима су овај говор медијски транспоновили и надограђивали дајући му нову форму, садржај и смисао.

На насловној страни *Информера* од 31. октобра 2016. доминирају крупни наслови: „Спречен атентат на Вучића” и „Вучића хтели зољом да разнесу у овом сокаку”⁴, уз Вучићеву фотографију на којој је он приказан како марамicom брише зној са лица. У даљем тексту сазнајемо и низ детаља о покушају атентата:

„Зоља, бомбе и панцирна муниција остављени у шуми на само 750 метара од куће Вучићевог оца, непосредно поред раскрснице на којој колона са премијером мора да се заустави! Вучић: Немам још доказа да је спреман атентат, али ово јесте идеално место за ликвидацију! Већи је њихов страх од мог живота него мој страх од смрти. Због нагиба терена и уске улице која онемогућава маневар возача овде би и аматер зољом разнео аутомобил председника Владе! Била је спремна и муниција која пробија блинду! Сандук са оружјем случајно је приметио грађевински радник који је у шуми хтео да обави нужду!”⁵

У тексту под насловом „Осам убица чекало Вучића: Људи за које се сумња да су умешани у убиство Салета Мутаваг били у Јајинцима до проналаска ’зоље!’”⁶, који је у истом дневном листу објављен неколико дана касније, сазнајемо још више детаља:

„Осам опасних убица и криминалаца боравило је прошлог четвртка, петка и суботе, све до проналаска сандука са ’зољом’, бомбама и панцирним мецима у непосредној близини породичне куће премијера Вучића, на територији београдског насеља Јајинци и суседног села Раковица! До овог шокантног открића после упоређивања података са базних станица мобилне телефоније дошли су инспектори који раде на истрази припреманог атентата на председника Владе Србије!”

У ударним вестима на телевизији Пинк, РТС-у и РТВ-у, министар полиције Ненад Стефановић износио је информације о пронађеном оружју и претпоставке да је реч о „покушају атентата” (плеонастичка конструкција, као и синтагма „опасне убице и криминалци”), наводећи

⁴ <http://informer.rs/vesti/srbija/297395/samo-danasnjem-informeru-sprečen-atentat-premijera-vucica-hteli-zoljom-raznesu-ovom-sokaku>, посећено 24. 6. 2019.

⁵ <http://informer.rs/vesti/srbija/297395/samo-danasnjem-informeru-sprečen-atentat-premijera-vucica-hteli-zoljom-raznesu-ovom-sokaku>, посећено 24. 6. 2019.

⁶ <http://informer.rs/vesti/politika/297964/osam-ubica-cekalo-vucica-ljudi-koje-sumnja-umesani-ubistvo-saleta-mutavog-bili-jajincima-pronalaska-zolje>, посећено 24. 6. 2019.

да је истрага у току и да ће починиоци бити ухапшени, а да је премијер са породицом евакуисан, те да је на сигурном месту. Министар Вулин тврдио је да иза „покушаја атентата” стоје опозиционе снаге у Србији и да све има везе са изборним резултатима на управо одржаним изборима.

Све то је било праћено снимцима са терена из шуме у Јајинцима где је оружје наводно било пронађено, са мноштвом патролних кола, полицајаца и инспектора који су узимали ДНК узорке, распоређени по терену као у америчким крими-филмовима.

Медијска инсценија овог спина еволуирала је у наративе који су у наредном периоду пласирани у провладиним медијима, у којима се тврдило да мета атентатора заправо није био премијер, већ његов брат Андреј Вучић, да би се у последњој фази ове „теленовеле” и спина дошло до тога да иза свега стоје Американци који су остављањем оружја у шуми хтели премијеру да пренесу скривену поруку и упозорење, тј. претњу.

Епилог овог инсценираног медијског сукоба са обиљем акције и актера било је то да је Више јавно тужилаштво у августу 2017. године донело одлуку о томе да нема основа за покретање кривичног поступка у „случају Јајинци”. Тиме је медијски наратив о атентату у потпуности остао у сфери фикције и политичко-сценског перформанса, тј. спектакла.

Архетип јунака који побеђује змаја и мрачне силе

Оно што је заједничко већини Вучићевих говора на ванредним конференцијама за медије, било да се односе на „покушај атентата”, државне ударе или на остале „ванредне” догађаје, јесте стварање архетипа јунака, који се као у бајкама бори и побеђује змаја. Он не мари за свој живот, правичан је и храбар, изнад свега пожртвован и спреман да се стави у службу општег добра. Овај архетип у другачијем контексту можемо уочити и у хиперболичном стилском комплексу у античким драмама, библијској традицији и код Шекспирових јунака.

Позитивни јунак бори се против неправде и злих, често тајанствених и невидљивих сила које су се против њега и његових ближњих завериле. Иако је он објективно слабији, на његовој страни је правда, а његова храброст и неустрашивост су толике да ће он ипак успети да победи. Председник Вучић се, попут ових јунака, у својим медијски инсценираним сукобима и говорима који обилују патетиком „бори” са имагинарним и стварним непријатељима, а неретко и са дрским

новинарима. Ту су бројне „силе мрака” предвођене опозицијом, атентаторима, мафијом, агентима ЦИА и МИ6, балијама из Поточара, Шиптарима, усташама, Американцима и Русима, али и непријатељима из сопствених редова.

Све то грађани виде и то народ зна и зато саосећа са својим митским, ријалити шоу јунаком. Саосећају са њим, навијају за њега да победи и гласају за њега у крајњем исходу. У том наративу и архетипу он је обичан, крхки човек и није „натчовек”. Понекад је несигуран, понекад не зна прави пут, често тражи одговор, иако су питања реторичка. Подноси велики терет, показује емоције, љути се, плаче кад је потресен, презнојава се, брише лице марамicom, масира чело кад је уморан, гура руке у џепове, додирује прстом средину наочара и враћа их где им је место.

Резултат процеса „спиновања јавности” и „медијског митотворства” који у Србији трају безмало деценијама јесте, као и у државама савремених либералних демократија, „политика (вођена истраживањима јавног мњења) као игра обмане која је посвећена скретању пажње и забављању маса кроз амбијент двадесетчетворочасовног програма са мноштвом телевизијских канала” (Лоу 2013: 110).

Развој индустрије спиновања довео је до институционализованих облика управљања утисцима и представљања намераване политике посредством мас-медија. Истинитост и објективност у таквом окружењу све чешће уступају место манипулативности и свету привида, измишљеним или полуизмишљеним причама и спиновима. Уколико се не подвргну стилском преиспитивању наметљивог хиперболичног контекста и пажљивој рефлексiji, они постају сурогат стварности и посебан облик манипулисања јавним мњењем.

ЛИТЕРАТУРА

Арент (1998): Хана Арент, *Извори њојалишаризма*, Београд: Феминистичка издавачка кућа.

Голубовић (1994): Загорка Голубовић, Реторика као вештина завођења маса, у: *Реторика и њолишика*, Филозофија и друштво, бр. 5, Београд: Институт за филозофију и друштвену теорију.

Лоу (2013): Ерик П. Лоу, *Медији и њолишички њроцес*, Београд: Факултет политичких наука.

Салмон (2010): Kristijan Salmon, *Storytelling – Или причам ти причу*, Београд: Clio.

Marko M. Đorđević
University of Kragujevac
Faculty of Education in Jagodina

Dobrivoje Ž. Stanojević
University of Belgrade
Faculty of Political Sciences

THE ROLE OF MEDIA IN CONFLICT MANAGEMENT AND SPINNING IN THE POLITICAL SPEECHES OF ALEKSANDAR VUČIĆ

Summary: The power of storytelling and the persuasiveness of media narratives have attracted researchers' attention from the 1930s to the present, and it is especially interesting to examine the relationship between faction and fiction in the contemporary media-mediated political process that is a combination of complex visual-narrative dimensions of communication.

The development of the spinning industry has led to institutionalized forms of impression management and political promotion through mass media. Truth and objectivity in such an environment increasingly give way to manipulation and illusion, fictitious or semi-fabricated stories and spins. Unless they are subjected to questioning and reflection, they become surrogates of reality and a special form of manipulation of public opinion.

This paper deals with forms of fictionalization of the political process, spinning in politics and the role of media in conflict management, with the use of stylistic and rhetorical analysis of the political speeches of President Aleksandar Vučić, given during extraordinary press conferences.

These political speeches are analysed in a wider theoretical framework of the media philosophy, as a part of a complex political stage performance and a propaganda machine characterised by significant manipulative techniques.

The analysis is focused on "metamorphoses" of media narrative, as well as political spins, particularly the "putsch" spin, which President Vučić very often uses in his political speeches. The spin is given a new form in the "special" TV programme on the Pink Television and on the pages of the daily tabloid *Informer*.

Key words: political process, faction, fiction, media conflicts, spinning, political speech, stylistic and rhetorical analysis.